

Лариса Попова,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри початкової освіти Бердянського
державного педагогічного університету

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Важливу роль у розвитку навичок усного та писемного мовлення молодших школярів відіграє робота зі словниками. Відомо, що вони допомагають учням збагатити свій словниковий запас, уточнити та активізувати його, з'ясувати лексичне значення незнайомих слів, засвоїти граматичні форми й мовні норми, а також дозволяють виробити правильну орфоепічну вимову та нормативне наголошування. Усе це сприяє формуванню лексикографічних умінь молодших школярів і є актуальною проблемою лінгводидактики.

Різні аспекти роботи зі словниками розглядали у своїх працях М. Львов, М. Вашуленко, В. Широков, О. Савченко, М. Пентилюк, В. Дубічинський та ін. Проблема формування лексикографічних умінь молодших школярів не була предметом спеціальних досліджень.

Проаналізувавши підручники для початкової школи, вимоги державних нормативних документів (Державний стандарт початкової загальної освіти, оновлені навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів) до рівня підготовки учнів початкової школи з української мови (мова навчання), ми визначили, що вони повинні уміти користуватися навчальними словниками різних типів.

Як свідчить досвід практичної роботи, фрагментарного звернення до словників недостатньо для того, щоб молодші школярів переконалися в необхідності користуватися ними як на уроках української мови, так і в позаурочний час. Тільки чітко організована систематична лексикографічна робота здатна стати запорукою розвитку в учнів необхідності постійно звертатися по допомогу до словників.

Позитивним, на наш погляд, є видання останнім часом серії ілюстрованих словників для учнів початкової школи. Зважаючи на те, що вони різних типів, відзначаємо їх важливу роль для успішного опанування молодшими школярами знаннями й уміннями, передбаченими навчальними програмами з української мови й літературного читання. Це – тлумачний словник (укладачі Лесняк Н., Мельничайко О.), орфографічний (укладач Басова С.), орфоепічний (укладачі Будна Н, Козуб О.), етимологічний (укладачі Голуб М., Тучапська Г.), фразеологічний (авт. Забіяка В.), словник синонімів, антонімів, омонімів (авт. Купіна І.), словник «Розбір слова за будовою» (авт. Ткаченко Л.П.), словничок труднощів української мови (авт. Немировська Н.) та інші.

Вважаємо, що робота зі словником, починаючи вже з періоду навчання грамоти, це найбільш індивідуалізований та самостійний вид навчальної діяльності учнів, якою вони формують уміння користуватися словниковою статтею в різних типах цих джерел, довідковим апаратом, повноцінно організувати пошукову діяльність і вибіркоче читання.

У зв'язку з тим, що на уроках української мови і літературного читання роботі з лексикографічними виданнями приділяється незначна увага, хоча потреба в цьому є постійною, надолужити її можна в позаурочний час. З цією метою ми пропонуємо курс факультативних занять з лексикографії для учнів 4 класу «Світ від А до Я», який сприятиме підготовці молодших школярів до навчання в основній школи та формуватиме лексикографічну компетентність.

Пропонуємо програму факультативного курсу «Світ від А до Я», який розрахований на 14 годин.

Програма курсу факультативних занять з української мови для четвертого класу «Світ від А до Я»

Пояснювальна записка

Формування в молодших школярів поняття про рідну мову як національний скарб – одне з актуальних завдань сучасної початкової школи.

У процесі початкового навчання української мови поглиблюються уявлення школярів про навколишній світ, розвивається їхнє образне і логічне мислення; здійснюється патріотичне, морально-етичне, естетичне виховання учнів.

На формування компетентної мовної особистості зі своїм поглядом на мову впливають не тільки уроки української мови та літературного читання, а й позакласна діяльність.

Зміст факультативних занять з формування, розвитку та удосконалення вмінь користуватися лінгвістичними словниками спрямований на ознайомлення учнів з різними типами словників, особливостями їхньої будови; має за мету навчити молодших школярів користуватися словниками й довідниками, виховати поважне та дбайливе ставлення до слова й лексичного багатства рідної мови; спонукає до точного й стилістично виправданого використання слів, заохочує до самоосвіти та саморозвитку.

Завдання курсу:

- поглибити та систематизувати знання про словники, їхнє призначення та будову;
- формувати потребу звертатися до довідкової літератури, уміння здобувати з її допомогою нові знання;
- формувати вміння і навички самостійно користуватися словниками в навчальному процесі;

– збагачувати, уточнювати й активізувати словниковий запас; сприяти вживанню в мовленні природних для української мови слів і форм; стимулювати і постійно вдосконалювати мовлення;

– формувати вміння за допомогою словників і довідників пояснювати мовні факти та явища, які найчастіше трапляються в усному й писемному мовленні;

– виховувати бажання працювати з довідковою літературою, займатися дослідницькою діяльністю;

– виховувати любов до української мови, почуття відповідальності за її долю.

Основним методом навчання на факультативних заняттях має стати робота зі словниками. Для заохочення учнів до цієї діяльності вчитель повинен пояснити їм принципи будови словників, розповісти про практичну цінність, продумати систему цікавих вправ відповідно до призначення й будови словників певного типу, застосувати сучасні інтерактивні технології навчання.

Факультативний курс має стати суттєвим доповненням до базового компонента освіти, поглибити і систематизувати мовні знання учнів, сформувати практичні вміння й навички постійного використання словників.

Пропонуємо теми факультативних занять з формування, розвитку та удосконалення умінь користуватися лінгвістичними словниками.

№ п/п	Тема
1.	Вступ. Лексикографія як наука. З історії українського словникарства. Енциклопедичні та лінгвістичні словники.
2.	Тлумачний словник, його призначення та будова.
3.	Колективна розробка алгоритму-пам'ятки «Особливості роботи з тлумачним словником»
4.	Практичні вправи на тлумачення слів за словником.
5.	Орфографічний словник, його призначення та будова.
6.	Колективна розробка алгоритму-пам'ятки щодо користування орфографічним словником
7.	Тренувальні вправи з орфографічним словником.
8.	Знайомство зі словниками синонімів і антонімів, їхнє призначення та будова, колективна робота над розробкою алгоритму користування цими словниками.
9.	Практичні вправи зі складання синонімічних рядів та антонімічних пар.
10.	Словник труднощів української мови, його призначення і будова (орфографічні, орфоепічні, словотворчі та морфологічні труднощі)
11.	Словник труднощів української мови. Застосування комп'ютера для формування навичок правопису великої та малої літер у власних і загальних назвах.
12.	Фразеологічний словник, його призначення та будова.

13.	Ігри на застосування фразеологічного словника.
14.	Підсумкове заняття. Написання есе «Словник – мій друг і помічник».

Отже, звернення до теми обумовлене актуальністю проблеми формування в молодших школярів умінь користуватися лексикографічними виданнями.

За допомогою факультативного курсу «Світ від А до Я» можна сформувати в молодших школярів бажання працювати з лінгвістичними словниками, поглибити набуті учнями на уроках української мови знання, допомогти їм краще засвоїти матеріал основного курсу, підвищити рівень мовного чуття, сприяти формуванню комунікативної компетентності школярів, розширити їхню лінгвістичну ерудицію, прищепити любов до рідної мови та підвищити рівень їхньої лексикографічної компетенції.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи / Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, В. О. Мартиненко. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 346 с.
2. Каніщенко А. П. Лекційно-практичний курс з дисципліни «Технології вивчення галузі «Мова і література» / А. П. Каніщенко. – Тернопіль : Богдан, 2015. – 160 с.
3. Пещак М. М. Стан і перспективи комп'ютерної лексикографії в Україні / М. М. Пещак // Мовознавство. – 1996. – № 4. – С. 8-11.
4. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології критичного мислення / Упоряд. Г. О. Ярош, Н. М. Седова. – Х. : «Основа, 2005. – 240 с.